

Maria Krysztofiak (red.), *Probleme der Übersetzungskultur*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main et al., 2010, 270 stron (recenzja książki)

Publikacja *Probleme der Übersetzungskultur* pod redakcją Marii Krysztofiak ukazała się w 2010 roku w serii *Danziger Beiträge zur Germanistik* w wydawnictwie Peter Lang. Składa się z przedmowy i 19 artykułów napisanych przez badaczy i krytyków przekładu oraz czynnych tłumaczy z Polski, Niemiec oraz Austrii.

Językiem tomu jest język niemiecki, co w pewnym stopniu determinuje krąg odbiorców, ograniczając go do osób władających niemieckim, z drugiej zaś strony język staje się platformą wymiany doświadczeń specjalistów z wielu krajów, a tom włącza się w szeroki nurt międzynarodowych dyskusji nad przekładem.

W tematykę tomu wprowadza wstęp oraz artykuł *Vom Übersetzen der Kulturwörter* Marii Krysztofiak (Poznań). Autorka, podając liczne przykłady tłumaczeń literatury polskiej, niemieckiej i światowej różnych epok, zastanawia się, czym jest tłumaczenie – transferem kulturowym czy rekonstrukcją językową; jeśli jest transferem kulturowym, to jak należy tłumaczyć słowa kluczowe, pełniące funkcję nośnika treści kulturowych. Tłumaczowi przypada tu niezwykle ważna rola pośrednika pomiędzy kulturami, budowniczego wiarygodności i wzajemnego zaufania, niedoceniana przez inicjatorów przekładu, wydawców, samych tłumaczy, ulegającym prawom rynku. Ta niełatwa refleksja powinna dać do myślenia wszystkim zainteresowanym dialogiem międzynarodowym, międzykulturowym i ponadjęzykowym.

O obrazach kulturowych pisze również Radegundis Stolze (Darmstadt) w tekście *Kulturbilder in ihrer Rezeption durch deutsche Bibeliübersetzungen*. Autorka pokazuje, jak pewne ważne w Biblii obrazy (np. obrzędy weselne i pogrzebowe, odzież i in.) zostały ukazane w różnych niemieckojęzycznych tłumaczeniach Biblii (Biblia Martina Luthra oraz trzy współczesne tłumaczenia). Przedstawione przez autorkę przykłady doskonale ilustrują, jak różna może być recepcja elementów kulturowych w zależności od przyjętych przez tłumaczy założeń i teorii translacyjnych.

Paweł Domeracki (Poznań) przedstawia w artykule *Übersetzung als Lüge? Eine Auseinandersetzung mit der Sprachphilosophie Thomas Bernhards* filozofię języka austriackiego pisarza Thomasa Bernharda, jego poszukiwania prawdy, sceptyczne podejście i niewiarę w możliwości języka, przez co proza tego autora staje się prawdziwym wyzwaniem dla tłumaczy, związane zaś z tłumaczeniem trudności potęguje dodatkowo specyficzna forma i struktura utworów Bernharda. Filozoficzne założenia Bernharda przedstawione są w sposób bardzo klarowny, uwagi skierowane do ewentualnych tłumaczy austriackiego autora oraz zaproponowane rozwiązania translacyjne mogą być przyczynkiem dalszych dyskusji.

W artykule *Dramatische, theatrale und kulturspezifische Bedeutungsbildung an Namen, Titulaturen und pronominaler (nominaler) Anrede. Untersuchung an Übersetzungen des 19. bis 21. Jahrhunderts* Brigitte Schultze (Mainz, Göttingen) omawia specyficzny problem interpretacyjny i tłumaczeniowy, jakim są nazwiska, tytuły i sposoby zwracania się do bohaterów dramatu Lermontowa *Маскарад* z 1835 r. Analizowane zjawiska językowe podkreślają kulturową złożoność i różnorodność Rosji epoki, w której rozgrywała się akcja dramatu. Autorka omawia przykłady translacji owych nośników znaczenia w siedmiu przekładach dramatu na język polski, niemiecki i czeski, dochodząc do wniosku, że między XIX a XXI wiekiem nastąpił znaczny wzrost poczucia odpowiedzialności oraz kompetencji translatorskich tłumaczy.

Artykuł Małgorzaty Korycińskiej-Wegner (Poznań) *Das Unfassbare fassen. Kulturbilder als sinnkonstituierende Einheit bei der Filmübersetzung* poświęcony jest tłumaczeniom audiowizualnym. Na przykładzie filmu *Der Rote Kakadu* (Niemcy 2006) autorka rozważa, jaką strategię translatorską powinien przyjąć tłumacz audiowizualny i na jakich obrazach i elementach kulturowych powinien się skupić, aby w obliczu koniecznej redukcji oryginału (o 30-40%, por. s. 80) uzyskać odpowiedni przekaz. Autorka bardzo barwnie przedstawia wybrany film i na podstawie teorii Birgit Nedergaard-Larsen¹ definiuje występujące w nim elementy kulturowe, zastanawiając się nad właściwymi rozwiązaniami translatorskimi.

O tłumaczeniach i recepcji szwedzkich i norweskich książek dla dzieci w Polsce pisze Małgorzata Bień-Lietz (Poznań) w artykule *Gewollter Kulturtransfer. Neueste schwedische und norwegische Kinderbücher auf Polnisch*. Literaturę krajów skandynawskich chętnie tłumaczy się w ostatnich latach na język polski z wielu omówionych tu powodów. Jednym z nich są różnice

¹ B. Nedergaard-Larsen, „Culture-bound problems in sub-titling”, [w]: *Perspectives: Studies in Translatology*, 1(2)/1993, s. 209-211.

kulturowe między krajami skandynawskimi a Polską, widoczne w książkach dla dzieci, które z pozoru opowiadają jedynie uniwersalne, mogące wydarzyć się wszędzie historie. Na przykładzie tłumaczeń z norweskiego autorka postuluje konieczność refleksji nad wyborem treści i obrazów, które tłumacz świadomie powinien zachować w tekście docelowym.

Dwa kolejne artykuły to swego rodzaju opowieści tłumaczy o ich doświadczeniach z przekładem tekstów literackich. Anders Bodegård (Sztokholm) mówi w pięknie przetłumaczonym ze szwedzkiego przez Janinę Gesche tekście *Drei Übersetzerblicke* o tłumaczeniu wierszy Wisławy Szymborskiej, dramatu Jeana Racines i prozy Ryszarda Kapuścińskiego. Różne epoki, różne gatunki, różne problemy i niezwykle dobitnie wyrażone w tej opowieści zaangażowanie tłumacza, jego przekonanie o ważności wykonywanej pracy i jego miłość do niej. O przebiegu procesu tłumaczenia, o borykaniu się z trudnościami językowymi, leksykalnymi, gramatycznymi oraz z elementami kulturowymi, o odpowiedzialności tłumacza za tłumaczony tekst i jego recepcję w danym kraju opowiada duński tłumacz Güntera Grassa Per Øhrgaard (Kopenhaga) w *Die Blechtrommel fünfzig Jahre danach. Ein persönlicher Bericht*.

Kolejne artykuły dotyczą tłumaczeń różnych dzieł i autorów z punktu widzenia krytyki przekładu. Tłumaczenie autobiograficznej powieści Grassa, w szczególności zaś realiów i elementów nacechowanych kulturowo na język polski jest tematem artykułu Moniki Mysakowskiej (Poznań) *Die Kulturbilder im autobiographischen Werk Beim Häuten der Zwiebel von Günter Grass – den translatorischen Lösungen auf der Spur*.

Peter Kosta (Potsdam) w artykule *Kulturbilder und ästhetische Verarbeitung des Französischen in den letzten Romanen Milan Kunderas und ihre Wiedergabe im Polnischen, Tschechischen und Deutschen: der Versuch einer kultursemantischen und diskursanalytischen Funktionsbestimmung der interlingualen Invarianz/Varianz* omawia tłumaczenia prozy Milana Kundery, wskazując na trudności związane z komunikatami kodowanymi w sposób niewerbalny. O trudnościach stojących przed tłumaczami liryki i dramatu oraz o kryteriach dobrego przekładu i potrzebie dogłębnej znajomości retoryki pisze Rainer Kohlmayer (Germersheim) w *Die französische Alexandrinerkomödie als Übersetzungsproblem. Am Beispiel englischer und deutscher Versübersetzungen*.

Ulrike Jekutsch (Greifswald) przedstawia w tekście „*Achtenswerte Geistesfrüchte Polens*”. *C.G. Steiners Präsentation polnischer Literatur der Aufklärung in Übersetzung und Rezension* działalność pochodzącego z Torunia Christiana Gottlieba Steinera (1746-1814), propagującego na łamach czaso-

pisma „Polnische Bibliothek” polską literaturę i myśl oświeceniową. Autorka przedstawia koncepcję translatorską Steinera, który na potrzeby czasopisma tłumaczył i recenzował literackie utwory polskich twórców.

Katarzyna Lukas (Gdańsk) (*Zwischen Kulturgebundenheit und Individualästhetik: Bruno Schulz in deutschen Übersetzungen*) szeroko omawia twórczość Brunona Schulza, jej recepcję w Polsce i Niemczech. Autorka analizuje indywidualny styl prozy Schulza, będący wypadkową jego wielokulturowego otoczenia i ducha epoki, który przez swą metaforę, niedopowiedzenie i poetyckość jest prawdziwym wyzwaniem dla tłumaczy, następnie zaś bada, w jaki sposób ów indywidualny styl został oddany w niemieckich przekładach (Josef Hahn 1961, Doris Daume 2008) wybranych opowiadań ze zbioru *Sklepy cynamonowe*, konstatując, że Schulz, choć trudny, jest przekładalny.

Problem nieprzekładalności zjawisk kulturowych i ich określeń, w tym samego terminu „kultura”, porusza Małgorzata Węglarska (Potsdam) w tekście *Das übersetzte Kulturverständnis Thomas Manns. Die Rundfunksprachen Deutsche Hörer!* Autorka analizuje kluczowe pojęcia Thomasa Manna z audycji radiowych kierowanych do niemieckich słuchaczy w latach 1940–1945, odnoszące się do niemieckiej tożsamości, cywilizacji i kultury, w przekładach Aleksandra Rogalskiego i Iwony Burszty.

Rozważania na temat wpływu przekładu na kształtowanie obrazu i odbiór kultury wyjściowej przez kulturę docelową snuje Markus Eberharter (Innsbruck, Warszawa) w artykule *Das Bild des österreichischen Wirtshauses in polnischen Übersetzungen*. Na przykładzie tłumaczeń na język polski nacechowanych kulturowo wyrażen takich jak *Gasthaus*, *Wirtshaus*, *Gaststube*, *Stammtisch*, występujących w utworach znanych austriackich pisarzy (Thomas Bernhard, Ingeborg Bachmann, Hans Lebert), autor zastanawia się nad tym, czy i w jakim stopniu obraz własny Austriaków różni się od obrazu Austriaków i ich kultury, jaki mają polscy czytelnicy przekładów austriackiej prozy.

Przekład elementów kultury trzeciej z powieści Stanisława Lema *Katar* jest tematem referatu Anny Fimiak-Chwiłkowskiej (Poznań) *Übersetzen der fremden und eigenen Kulturbilder. Der Roman Katar von Stanislaw Lem in deutscher Übersetzung von Klaus Staemmler*. Bianca Bican (Cluj, Napoca) w artykule *Intermediale Übersetzung von Metaphern am Beispiel Paul Celan*, poświęconym tłumaczeniom intermedialnym (tekst–obraz), zwraca uwagę na indywidualne i interkulturowe czynniki mające wpływ na interpretację, rozumienie i przekład intermedialny metafor w twórczości Paula Celana.

Artykuł Ewy Makarczyk-Schuster, Karlheinza Schustera i Łukasza Neczy (Mainz) pt. *Übersetzung von Werktiteln und Figurennamen* to sprawozda-

nie z warsztatów tłumaczeniowych dla studentów germanistyki studiów II stopnia, których językiem ojczystym jest język polski. W pierwszej części duet tłumaczy Ewa Makarczyk-Schuster i Karlheinz Schuster omawia tytuły i nazwiska bohaterów różnych polskich utworów literackich w tłumaczeniu na niemiecki. W drugiej części Łukasz Neca na przykładzie tłumaczeń bardzo znanych tekstów i sloganów reklamowych wyjaśnia możliwe skutki przesunięć semantycznych i złożoność relacji między konotacją, denotacją i asocjacją. W obu częściach omawiane są liczne przykłady, całość przekazuje i dostarcza czytelnikowi bogatej wiedzy w zakresie przekładu tekstów apelatywnych.

Ostatni tekst prezentowanego tomu to *Dolmetschen für Präsidenten, Kanzler und Minister – aus über 30 Jahren Berufserfahrung (Oktober 2009)* Wolfganga Pailera (Berlin). Autor ze swadą i humorem opowiada o swoich ponad 30-letnich doświadczeniach w zawodzie tłumacza konferencyjnego, udzielając przy tym cennych wskazówek adeptom tłumaczenia i bawiąc czytelnika licznymi anegdotami. Tom zamykają noty biograficzne autorów.

Recenzowana publikacja jest cennym źródłem wiedzy dla czynnych tłumaczy, krytyków i znawców literatury i przekładu. Autorzy poszczególnych artykułów poruszają bardzo szerokie spektrum tematyczne, przedstawiając i analizując tłumaczenia różnych dzieł, autorów, epok, także tekstów użytkowych, zwracając uwagę na różne aspekty kulturowe, bez których nie ma udanego tłumaczenia, oraz inne praktyczne i teoretyczne aspekty procesu translacji. Polecając książkę czytelnikom, należy jeszcze podkreślić wysoki poziom językowy poszczególnych artykułów, staranne przygotowanie i wydanie książki.

Marta Turska
(Gdańsk)

